Ilmiy amaliy jurnal
№ 5 (7)
2026

YANGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI

YANGI O'ZBEKISTON IQTISODIYOTI

5

ISBN 978-9943-5256-3-4

Toshkent – 2026

MUNDARIJA

Minojidinov A.A. Meva-sabzavot tarmog‘i korxonalarini boshqarishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish yo‘llari **8**

Mirzayev A.T., Dilnozaxon M. O‘zbekistonda turizm marketingi samaradorligini baholash va uni takomillashtirishning integratsiyalashgan mexanizmi........ **12**

Shavkatov A.Sh. O‘zbekistonda kichik biznes rivojlanishining institutsional va makroiqtisodiy asoslari..... **16**

Махамаджанов М.М. Инновационная трансформация банковского сектора Узбекистана: общесистемные тенденции и финансовые результаты........ **20**

Sativaldiyeva G.X. IFRS 16 “Ijara” xalqaro standartiga muvofiq ijara hisobidagi o‘zgarishlar........ **24**

Ismailov X.M. Aloqa korxonalari moliyaviy barqarorligini ta’minlash metodologiyasini takomillashtirish masalalari........ **28**

Yusubov I.I. Mintaqada iqtisodiyotni barqarorlashtirishda raqamli xizmatlarning rivojlanishi........ **32**

Saidaxmedov N.X. Paxta-to‘qimachilik klasterlari faoiyatini shaklanishi va rivojlanashining zamonaviy nazariyalari........ **35**

Istamqulov D.Q., Danyarova F.B. Milliy iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni takomillashtirish yo‘llari........ **40**

Aipova I.I. Resurs samaradorligini baholashning nazariy usullari va ko‘rsatkichlari........ **43**

Mirzaraximova A.A. Tijorat banklari tomonidan aloqa sohasini moliyalashtirish samaradorligini oshirish yo‘llari........ **49**

Xalmirzaev A.A. Yer va suv resurslaridan samarali foydalanishda hududiy ixtisoslashuvning ahamiyati va iqtisodiy samaradorligi........ **53**

Sidikov Z.A. Sirdaryo viloyatida sanoatlashtirish jarayonining hududiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’siri........ **59**

Usmanova N.Y. Raqamli iqtisodiyotda menejment qarorlarini qabul qilishda innovatsion texnologiyalarning roli........ **63**

Ergashev R.X., Rajabaliyeva I.A. Transport-logistika infratuzilmasini raqamli texnologiyalar asosida rivojlantirish va uning samaradorligini oshirish........ **67**

Raximova D.S. Barqaror restoran amaliyotlari: oziq-ovqat chiqindilarini kamaytirish va qayta ishlashning innovatsion yondashuvlari........ **70**

Narzullayeva X.A. Investitsiya muhiti jozibadorligini oshirishning xalqaro tajribalari........ **76**

Muxitdinov Sh.Z. Kichik agrobiznes subyektlarida mahsulotlar eksportini rivojlantirishga ta’sir etuvchi omillar........ **84**

No‘monov O.O‘. Agrotadbirkorlik subyektlarining eksport salohiyatiga ta’sir etuvchi makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy omillarni kompleks baholash........ **88**

Yeshimbetov U.X. O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish........ **92**

Raximova K.N. Tadbirkorlik sharoitida yashil biznesni tashkil etish va rivojlantirishining o‘ziga xos xususiyatlari **97**

Хошимов П.З., Тўрахожайев Ҳ.Ҳ. Исломий банкларнинг ишлаш тамойиллари ва ислом молия тизимининг Ўзбекистон иқтисодиётига татбиқи........ **100**

Sattarov R.A. An integrated methodological framework for evaluating and forecasting interregional economic cooperation: an input-output approach (evidence from Uzbekistan)........ **107**

Farmanov J.Z. Mintaqada asalarichilik ekotizimining tamoyillari va ekologik-geografik xususiyatlarini takomillashtirish **111**

Qurbonov A.B. Janubiy iqtisodiy rayonda qishloq xo‘jaligi orxonlarining tarkibiy o‘zgarishi va agrar kooperatsiyani rivojlantirish yo‘nalishlari........ **114**

Тоштемиров Т.Т. Ўзбекистонда кичик тадбиркорлик субъектлари фаолиятини кенгайтиришда солиқ механизмларидан фойдаланиш масалалари........ **119**

Arziyev M.A. O‘zbekiston iqtisodiyotini transformatsiyalash sharoitida oilaviy tadbirkorlikni rivijlantirishning ustuvor yo‘nalishlari........ **122**

Maxkamova S.Sh. Ekologik innovatsiyalar orqali yerlarni oqilona boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish........ **127**

Olimova N.X. Yashil moliyalashtirishning rivojlanish tendensiyalari hamda hozirgi amaliyoti: milliy kontekst **137**

Zaylobitdinova H.X. Davlat oliy ta’lim muassasalarining tijorat faoliyatini samarali boshqarish strategiyalari........ **141**

Komilov A.I. Evolution of the catering industry in the context of digital technologies........ **145**

Sotvoldiyev N.N. Mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mehnat bozoriga ta’sir etuvchi omillar........ **149**
O‘rinov A.A. Sanoat tarmoqlarining investitsion imkoniyatlarini barqarorlik indikatorlari asosida boshqarish mexanizmlari........ **154**
Ahmadaliyeva R.A. O‘zbekistonda xufyona iqtisodiyotga qarshi kurashish samaradorligi........ **158**
Uzganbayeva D.T., Alimova Sh.F. The role of investment strategies in transforming small business entities into large corporate structures........ **162**
Goziyev M.Sh., Abdufattoyeva M. Sun’iy intellekt asosida iqtisodiy qarorlar qabul qilish samaradorligini oshirish........ **167**
Qobilov H., Uzganbayeva D.T. O‘zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning ro‘li: so‘nggi yillardagi islohotlar sharoitida iqtisodiy o‘sish va bandlikka qo‘shayotgan hissasi........ **170**
Sotiboldiyeva R., Uzganbayeva D.T. O‘zbekistonda xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishda moliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati........ **174**
Маматқулов З.Ш. Хизмат кўрсатиш фаолиятининг шакллантириш ва бошқаришда хориж тажрибаларидан самарали фойдаланишнинг инновацион йўналишлари........ **179**
Shamsiddinov P., Uzganbayeva D.T. Iqtisodiyotning raqamlashtrishning afzaliklari va uning oqibatlari..... **185**
Qosimov A.S. Jizzax viloyati mahallalarining qayta nomlanishi va demografik jarayonlar va iqtisodiy samaradorlik ko‘rsatgichlari........ **189**
Qodirov A., Tulaganov E.J., Berdimurodov U.S. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish va samaradorligini oshirish........ **192**
Saidkarimova M.I., Sobirov O.A. Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish yo‘llari........ **199**
Saidova M.J. Sanoat transformatsiyasi sharoitida kichik biznes va tadbirkorlikning o‘rni (Andijon viloyati misolida) **203**
Юсупов А.С., Пардаев Х.Ф. Динамическое управление международным портфелем акций: механизмы ребалансировки и преимущества глобальной диверсификации в условиях волатильности валютных рынков........ **206**
Burxonov J.X., Soliyev I.I. Mehnat bozorini tartibga solishda innovatsion yondashuvlarning xorij tajribasi tahlili........ **213**
Xaitbaev J.O. Mintaqa iqtisodiyotini barqarorligini ta’minlashda suv resurslaridan foydalanishning ko‘p omilli ekonometrik modellari........ **217**
Saidov U.S. Kichik tadbirkorlik subyektlarida ekologik innovatsiyalarni rag‘batlantirishning moliyaviy yo‘nalishlari........ **221**
Nurmaxanmadov N.B. Iqtisodiyotning ekologiyaga ta’sir moyilligining oshib borishi muammosi........ **224**
Xudayberdiyev K. Davlat xaridlarida elektron platformalar faoliyatini optimallashtirishda sun’iy intellektga asoslangan moderatsiya mexanizmlarining roli........ **230**
Xolxo‘jayev E.G‘. Davlat xaridini tashkil etishda elektron savdolardan foydalanish samaradorligi hamda imkoniyatlari tahlili. **234**
Rustamova F.A. Qishloq joylarda tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy samaradorligini baholash va uni oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari........ **238**
Ikromov A. Iqtisodiy jarayonlarni ekonometrik modellashtirishda integro-differensial tenglamalarning o‘rni va ularni tadqiq etish........ **241**
Sarimsakov B.R., Usmonov J.Q. Xorijiy mamlakatlarda inson kapitalidan qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishida samarali foydalanish tajribalari........ **245**
Maraimov I.R. O‘zbekistonda kambag‘allikni kamaytirish va aholi turmush farovonligini oshirish........ **251**
Yusupov Sh.B. Xorazm viloyatida sanoat korxonalarining iqtisodiy samaradorligini baholash va oshirish yo‘llari: 2020–2025 yillar tahlili va 2030 yilga prognoz........ **256**
Chintemirova D.Sh. Hududlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish tendensiyalari........ **260**
Xusanova Z.R. Ayollar tadbirkorligini rivojlantirishning samaradorlik ko‘rsatkichlari va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar........ **265**
Tajiboyev S.O., Gulimboyev S.I. Moliyaviy siyosatning investitsiya muhitiga ta’siri........ **270**
Tajiboyev S.O. G‘aznachilikda to‘lovlarni amalga oshirish…........ **275**
Xaydarov M., Baxtiyorov I. Innovatsion iqtisodiyot g‘oyalari va ularni oliy ta’lim tizimi orqali qo‘llashning nazariy asoslari........ **279**
Ким Т.В., «Зарубежный опыт развития циркулярной экономики и её роль в формировании ресурсосберегающей модели экономического развития»........ **286**

Saydullayeva R.U. Analysis of financial efficiency and profitability in the green economy: the role of IAS and IFRS standards........ **292**

Galatov A.A., Karimova G.A. O‘zbekistonda Islomiy moliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi nobank tashkilotlar faoliyati va strategik boshqaruv tizimining tahlili........ **296**

Tursunov F.U. Oliy ta’lim sifati monitoringini takomillashtirish mexanizmlarini rivojlantirishning zamonaviy yondashuvlari... .... **300**

Yakhshiboev R.E. Retrieval-augmented generative AI for smart learning content........ **303**

Ergashev S.A. Sanoat korxonalarini barqaror rivojlantirish mexanizmlarini takomillashtirish: ilmiy-nazariy va amaliy asoslar........ **307**

Абдуллаева Р.Ғ., Тажибаева Н.Ф. Ўзбекистон иқтисодиётида инвестицияларнинг устувор йўналишлари ва ривожланиш истиқболлари........ **311**

Sayfullayev J. Why organizations struggle to implement green management practices: key barriers and practical solutions........ **316**

Sirojiddinov K.I. Korxonaning raqobatbardoshligini baholash usullari........ **319**

Ibraximov X.S. Mintaqalarda tadbirkorlik muhitini shakllantirishda kichik biznesni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlashning o‘rni va mexanizmlari........ **324**

Tajibayev K.Q. Farg‘ona vodiysida kichik biznes sub’ektlari raqobatbardoshligini oshirishning metodologik asoslari........ **328**

Abdulxakimov Z.T. Barqaror rivojlanish evolyusiyasi va tarkibiy qismlari masalalari........ **332**

Pazilidinov M.M. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantrishda xorijiy mamlakatlarning raqamlashtirish tajribasi........ **337**

Жураева М.З., Ахмедов Р.М. Экосистема применения системного подхода в менеджменте транспортной инфраструктуры........ **341**

Ахмедов Р.М. Основные требования к разработке системного подхода в менеджменте дорожного хозяйства Республики Узбекистан........ **348**

Mamasiddiqova F.X. Qishloq xo‘jaligida mahallalar ixtisosligi: nazariy asoslar, regional tahlil va rivojlantirish istiqbollari........ **353**

To‘rayev A.A. Mehnat bozorini texnologik transformatsiyalash sharoitida ishchi kuchi raqobatbardoshligini oshirish mexanizmlari. **358**

Солиев И.И. Концептуальные основы институциональной автономии вузов в условиях модернизации системы образования Узбекистана........ **362**

Xasanov S.Q. Sanoat korxonalarini rivojlantirishda modernizatsiya va klaster yondashuvining o‘rni........ **365**

Murodov A. Aholining real pul daromadlarini va xarid qobiliyatini oshirishning nazariy asoslari........ **369**

Карабаев Р.З. Исскусственный интеллект в цифровой экономике Узбекистана........ **374**

Rasulova Sh.A. Bozor iqtisodiyotida monopoliyaning mohiyati, shakllari va uning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri........ **378**

Salimov A.F., Rasulova Sh.A. Bozor muvozanati va unga ta’sir ko‘rsatuvchi omillar........ **381**

Sattarova G.X. O‘zbekiston logistika bozorida yuk tashish xavflarini sug‘urta orqali kamaytirishning iqtisodiy samaradorligi........ **385**

Муродхўжаева Ф.М. Маҳаллий саноатни шакллантиришда кластер ёндашуви ва 2030 йилгача трансформациянинг прогноз параметрлари (Наманган вилояти мисолида)........ **389**

Yoqubjonov R.R. Kichik biznes mahsulotlari raqobatbardoshligini oshirishda innovatsion yondashuvlar **396**

Nasritdinov B.X. Risklarni integral baholash kichik biznesda moslashuvchan boshqaruv tizimi asbobi sifatida **400**

Abdurazzoqov H.A. O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayonining hozirgi holati va tendentsiyalari **406**

Turgunov M.M., Soliyev I.I. Milliy innovatsion tizim samaradorligini oshirishning strategik yo‘nalishlari........ **411**

Kuzimuratova D.M. O‘zbekiston Respublikasida tijorat banklarining investitsiya faoliyatini rivojlantirish va takomillashtirish........ **414**

Soyibjonov I.S. Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida rivojlantirish........ **419**

Axmadjanov I.I. Shaharlar va shahar aglomeratsiyalari mintaqalar va mamlakatlar ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining drayveri........ **423**

Odinayev G‘.J. Nogironligi bo‘lgan aholi qatlamini strategik sohalarda band qilish loyihalari........ **427**

Abduvahobov V.B. Jinoiy daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashishning global standartlari va O‘zbekiston tajribasi: kompleks tahlil........ **430**

Қўзиева Н.Н. Билвосита солиқларнинг шаклланиши ва ривожланиб бориши........ **435**

7. JVDA, 448-fond, 1-ro‘yxat, 19-ish, 17-varaq.
8. Sharof Rashidov tuman davlat arxivi. M-440-fond, 7-ro‘yxat, 2-ish, 100-varaq
9. Jizzax viloyati geografiyasi. B.54
10. Begimkulov J. Mustaqillik yillarida Jizzax viloyatida yuz bergan ijtimoiy-demografik o‘zgarishlar xususida Образованиэ и инновационниэ исследования (2024 год № 2) https://doi.org/10.53885/edinres.2024-yil.02.10
11. Begimkulov J. Istiqlol yillarida Jizzax viloyatidagi demografik o‘zgarishlar xususida. Vatan tarixini o‘rganishda arxiv va o‘lkashunoslik materiallarining o‘rni. Ilmiy maqolalar to‘plami. Toshkent. Vneshinvestprom, 2020-yil
12. Jizzax viloyati Mahalla va oilani qo‘llab-quvvatlash bo‘limi joriy arxivi. 2020-yil
13. Mahallalarda yoshlar bilan ishlash, yoshlar etakchisi lavozim majburiyatlari ilmiy nazariy asoslar Qosimov Azimjon Sanaqul o‘g‘li Qo‘qon DPI. Ilmiy xabarlar 2025-yil 2-son775-b
14. Qosimov A. Mustaqillik yillarida Jizzax mahallalari “QarDU xabarlari” jurnali 4/2(60) 2023-yil Iyul–avgust oylari

UDK: 330:8

INSON KAPITALINI KAPITALIZATSIYA QILISH VA SAMARADORLIGINI OSHIRISH

ПОВЫШЕНИЕ КАПИТАЛИЗАЦИИ ЧЕЛОВЕЧЕСКОВО КАПИТАЛА

INCREASING THE CAPITALIZATION OF HUMAN CAPITAL

Qodirov Abdusattorxodja
Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti,
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi, prof. i.f.d.

Tulaganov Erkaboy Jumabekovich,
Angren universiteti Iqtisodiyot va moliya kafedrasi dotsenti

BerdimurodovUsmon Suyunovich
TIQXMMI Milliy tadqiqot universiteti, “Muhandislik
tizimlarni boshqarish” kafedrasi, dotsenti i.f.n.

Annotatsiya

Inson kapitalini kapitallashuvi darajasini oshirish masalasi ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Inson kapitalini kapitalizatsiya qilish darajasini oshirishning ilmiy asoslari yoritilgan hamda uning samaradorligiga ta’siri va uning omillari o‘rganilgan. Shuningdek, inson kapitalini rivojlantirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: kapital, kalkulyatsiya, iqtisodiy, ishlab chiqarish xarajatlari, insonning shakllanishi, boshqaruv hisobi, samaradorlik, raqamli texnologiyalar.

В статье рассмотрен вопрос формирование человеческово капитала и её эффективность. Влияние повышение капитализации человеческово капитала. Даны определение человеческово капитала в условиях развитие рыночной экономики.

Ключевые слова: капитал, расчет, экономика, производственные затраты, развитие человеческого потенциала, управленческий учет, эффективность, инвестиции.

This article examines the formation of human capital and its effectiveness. It also explores the impact of increasing human capital capitalization. It also defines human capital in a developing market economy.

Keywords: capital, calculation, economics, production costs, human development, management accounting, efficiency, investment

Bozor iqtisodiyoti sharoitida o‘z milliy iqtisodiyotini samarali va barqaror rivojlanib borishini ta’minlash har bir mamlakat oldida turgan asosiy iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan iste’mol bozorlarida raqobatdan mamlakat tariqasida nafaqat ichki iste’mol bozorida o‘zining iqtisodiy rivojlanish jarayonida o‘z o‘rniga ega bo‘lish masalasi mustaqil rivojlanayotgan davlatlarning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi ularning eng dolzarb muammolariga aylangan.

Ayniqsa sobiq sotsialistik tizimdan o‘tish natijasida siyosiy va iqtisodiy mustaqillikka erishgan mamlakatlarda yangi sharoitda yuzaga kelgan iqtisodiy muammolarni hal qilish, jumladan O‘zbekiston Respublikasi iqtisodiyotini samarali va barqaror rivojlantirish borasida mavjud bo‘lgan imkoniyatlar va yangi iqtisodiy islohotlar yo‘nalishlari hamda uning istiqbollari asosida rivojlantirish zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni yaratish muhim hisoblanadi.

Yangi bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish jarayonini to‘g‘ri tashkil qilish muhim masalalarga asoslanadi. Xususan, davlatning ta’siri va ishlab chiqarish bozor iqtisodiyotining asosiy iqtisodiy qonunlari talab va taklifga asoslangan holda rivojlanishini davr talabiga moslashuvini ta’minlash zarur ekanligini ko‘rsatadi.

Yangi bozor iqtisodiyoti talablariga asoslanib, milliy iqtisodiyotni samarali va barqaror rivojlantirib borishni taqozo etadi. Raqobatbardosh ishlab chiqarishni tashkil etish zarur bo‘lib, ishlab chiqarish jarayonini asosiy omil bo‘lgan insonni takror ishlab chiqarishning kengaytirilgan asosda olib borishga xizmat qiladi.

Natijada, inson kapitali iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotning barqaror va samarali rivojlanishining bo‘g‘ini hisoblanadi.

Demak, mamlakatning iqtisodiy va ijtimoiy jihatdan barqaror va samarali rivojlanishini ta’minlovchi asosiy omil ishlab chiqarishning iqtisodiy rivojlanishi bo‘lib, u iqtisodiy taraqqiyot uchun zarur bo‘lgan shart-sharoitlarni tashkil etadi.

Aholini iqtisodiyoti samarali va barqaror rivojlantirib borish jarayonini tashkil etish zarurligi o‘tgan asrning 60-yillarida inson kapitalini shakllantirish jarayonining asosiy omili sifatida iqtisodiyot olimlaridan T. Shults, G. Bekker, E. Denisson, D. Minsera, M. Blauga, R. Layard va boshqa iqtisodchi olimlar tomonidan o‘rganilgan.

Inson kapitalini kapitallashuvi mehnat resurslari bozorining hozirgi rivoji darajasi bilan bog‘liq. Inson kapitalini tashkil etish uchun zarur sharoitlar bilan inson kapitalini takror ishlab chiqarish bilan bog‘liq.

Inson kapitali bu insonning mehnat qilish jarayonidagi samaradorligini oshirish bilan bog‘liq xarajatlar yig‘indisi bo‘lib, insonning mehnat qilish qobiliyatini oshirib borishini ta’minlaydi.

Inson kapitalining obyekti bo‘lib insonning inson kapitali tarkibiga shaxsiy malakasiga bog‘liq xarajatlar tashkil topadi.

Bu inson kapitali xarajatlari insonni hozirgi kunda yuqori darajada malakali bilim bilan ta’minlashga va unga ma’lumot olish bilan bog‘liq xarajatlardan iborat.

Bu inson kapitali xarajatlari insonni hozirgi kunda yuqori darajada malakali bilim bilan ta’minlashga va unga ma’lumot olish bilan bog‘liq xarajatlardan iborat.

Xarajatlarning asosini, eng avvalo bilim olish xarajatlari tashkil etadi. Inson kapitali tarkibida bo‘lgan boshqa omillar davlat xarajatlaridan va inson kapitalini yetishtirishdagi va shaxsning yetilish davri va shaxsning Oliy malakali kasb-hunarga ega bo‘lish insonning shakllanishi, intellektual va iqtisodiy rivojlanishini tashkil etadi. Bu jarayon esa inson kapitali tarkibiy qismlarida o‘zining innovatsion tarzi, shakllanishi ustida nazariy va amaliy bilim darajalarini o‘sib borishi ustida ishlab borish uni shakllanish darajasini o‘sib borishini ta’minlaydi.

Inson shakllanishi darajasini tashkil etuvchini o‘rganishda davlat tomonidan asosida o‘rganilayotgan va bo‘lish va ularni insonning shakllanib borishi hamda insonning intellektual darajasini shakllanishini uning shakllanishi dastlabki qadamini tashkil etadi.

Bu dastlabki shakllanishning yana bir xususiyati shundan iboratki, insonning shakllanishi darajasining shakllanishi va mukammalligi uning sihat-salomat tarzda rivojlanib borishi ham muhim

ahamiyatga ega. Shu bilan birga, insonning shakllanish darajasi insonning inson kapitali tarkibida doimiy ravishda o‘zining shakllanishi darajasining o‘sib borishini ta’minlash maqsadida doimiy ravishda o‘zining ilmiy malaka va bilim darajasini oshirib borish unga bo‘lgan mehnat bozorida talabni o‘sib borishiga olib keladi. Uni yuqori darajada kasbiy bilim va ish haqi yuqori bo‘lgan lavozimlarga ishga kirishida ko‘rish mumkin.

Bu esa inson kapitalini kapitallashuvi darajasini o‘sib borishiga olib keladi.Inson kapitali oliy ta’lim beruvchi oliygohlarda o‘zining ilmi bilan oliy nazariy va amaliy bilimlar darajalarini o‘sib borishini ilmiy tadqiqot institutlarida, ilmiy tadqiqot markazlarida o‘z ilmiy darajalarini kapitallashuv darajasi muhim ahamiyatga ega.

Inson kapitalini kapitallashuvi asosi bu nazariy va amaliy oliy bilimlarini ilmiy tadqiqot institutlarida yoki maxsus ixtisoslashgan ilmiy tadqiqot markazlarida hamkorlik asosida ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishlari asosida olgan innovatsion yangiliklarini ishlab chiqarish tarmoq sohalarida qo‘llashlari asosida ishlab chiqarishda olingan ilmiy natijalar ishlab chiqarishni iqtisodiy va ijtimoiy yo‘nalishda erishilgan xulosalarda ko‘rish mumkin bo‘ladi.

Inson kapitalini kapitallashuv darajasini ishlab chiqarish jarayonida tejalgan ishlab chiqarish xarajatlarida, ularni ko‘lamini pasayib borishi jarayonida, mahsulotni sifatiy darajasini o‘sib borishida hamda iste’mol bozorlariga taklif etilayotgan mahsulotlarni talabgor tovar mahsulotida ifodalanishida ko‘rish mumkin.

Inson kapitalini o‘sib borish darajalarida bolalar, ularning innovatsion tarzda inson kapitali tariqasida ishlab chiqarish sharoitida yuqori samaradorlikka olib keldi.

Ishlab chiqarish sanoat korxonalarida inson kapitali ishlab chiqarish sharoitini samarali olib borish texnologiyalarni o‘zlashtirishda asosiy omildir. Buning natijasida mahsulot tannarxi hamda xarajatlarini tejash natijasida yangi sifatli va tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishni ko‘paytirishga olib keladi. Bu iqtisodiy holatni rivojlanib borish milliy iqtisodiyotning asosiy iqtisodiy ko‘rsatkichi yalpi ichki mahsulot ishlab chiqarishni o‘sib borishiga ko‘mak beradi.

Inson kapitalini ishlab chiqarish darajasini o‘sib borishini iqtisodiy samarali darajasini o‘sishini quyidagi (1-jadvalda) keltirilgan sanoat asosiy ishlab chiqarish tarmoqlarida bo‘lgan iqtisodiy o‘sish darajalaridagi o‘zgarishlarda ko‘rishimiz mumkin.

1-jadvalda

Respublika bo‘yicha iqtisodiy o‘sishni asosiy ko‘rsatkichlari [1].

Ko‘rsatkichlari	2021 y	2022 y	2023 y	2024y	2024 y 2021 yilga nisbatan foizda o‘sishi
Yalpi ichki mahsulot shu jumladan.	820536,6	995573,1	1204485,4	1454573,9	177,2
Tarmoqlarning yalpi qo‘shilgan qiymati.	7685543,8	935794,9	1146006,5	1386610,0	184,0
Sanoat va qurilish bo‘yicha	265827,8	313419,9	373684,5	462698,5	174,1
Sanoat bo‘yicha	202219,3	240210,4	289371,4	365894,6	180,9
Qurilish bo‘yicha	63608,5	73209,5	84313,1	96901,0	152,2

Respublikada sanoat ishlab chiqarish asosan tarmoq yo‘nalishlari bo‘yicha jami mahsulot ishlab chiqarish asosan yuqoriligicha qolib keladi. Shu davr ichida sanoatda innovatsion joriy rivojlanib borishi asosan ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

Ishlab chiqarish sanoat ishlab chiqarish tahliliga sarflangan investitsiya mablag‘lari iqtisodiy tahlil davrida 2 395 552,6 mlrd. so‘mdan 5 074 901,2 mlrd. so‘mga ko‘payib, uning o‘sish darajasi 211,8 foizni ko‘rsatgan. Bir paytda sanoat tarmoqlari bo‘yicha yalpi qo‘shilgan qiymatning o‘sishi shu davr ichida 34,9 foizga ko‘paygan.

Investitsiya mablag‘lari harakatlanishiga nisbatan 2021-yilda sanoat ishlab chiqarishni rivojlantirishga nisbatan 2 395 552,6 mlrd. so‘m sarflangan holatda unga nisbatan olingan qo‘shilgan qiymat sanoat ishlab chiqarish tarmoqlari bo‘yicha 11,0 foizni tashkil etgan bo‘lsa, bu iqtisodiy ko‘rsatkich 2024-yilda 91,7 foizni tashkil etgan.

Iqtisodiy tahlil qilish davrida ishlab chiqarilgan sanoat mahsulotlarini eksport qilish hajmi 2021-2022 yillar ichida 411,0 mln. AQSH dollaridan 1 136,3 mln. AQSH dollariga ko‘paygan bo‘lsa, aholi jon boshiga sanoat mahsulotlarini ishlab chiqarish 13 601,9 ming so‘mdan 23 679,4 ming so‘mga ko‘paygan. Natijada sanoat ishlab chiqarishda mehnat unumdorligi shu davr ichida aholi jon boshiga sanoat mahsulotini ishlab chiqarish 242 158,0 ming so‘mdan 504 475,6 ming so‘mga yoki 208,5 foizga ko‘paygan.

Milliy iqtisodiyotni samarali va barqaror rivojlanib borishi sanoat tarmoqlari ishlab chiqarish yo‘nalishlari bo‘yicha asosiy ishlab chiqarish fondlari bilan ta’minlanish darajasiga bog‘liq.

Sanoat ishlab chiqarish tarmoqlarini rivojlantirish uchun ajratilayotgan investitsiya mablag‘lari quyidagi (2-jadvalda) uning o‘sib borayotganini amaliy narxlarda o‘sib borayotganligini ko‘rish mumkin.

2-jadval

Sanoat tarmoqlari bo‘yicha investitsiya mablag‘larini o‘sib borish darajasi mlrd.so‘mda [2].

Ko‘rsatkichlar	2021 y	2022 y	2023 y	2024 y	2024 y 2021 yilga nisbatan foizda o‘sishi
Ja’mi investitsiya Shu jumladan:	74007,4	90860,7	132191,1	198900,1	268,5
Ishlab chiqarish sanoati	52427,9	67813,8	95840,1	137108,1	261,2
Asosiy ishlab chiqarish foizlari	297131,1	323017,1	391402,6	440334,9	148,2

Sanoat ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning asosiy moddiy texnikaviy bazasini asosini ishlab chiqarish fondlari ya’ni buyuklashgan mehnat manbalari hisoblanadi.Unda band bo‘lgan mehnat resurslari shu davr ichida 1963,2 kishidan 1729,3 kishiga yoki 6,3foizga kamaygan.

Ishlab chiqarish sharoitini samarali va barqaror rivojlanish darajasini ta’minlashning asosiy usuli bo‘lib, iste’mol bozorini talabgorni va bo‘lajak sifatli va arzon bo‘lgan tovarlar ishlab chiqarish bilan bog‘liq.

Shuning uchun ishlab chiqarish jarayonida ishlab chiqarish fondlaridan samarali foydalanish asosida ulardan foydalanish muddatlarini qisqartirish asosida yangi innovatsion ishlab chiqarish texnika va texnologiyalardan foydalanish asosida ularni yangilanish muddatlarini qisqartirib borishga erishish mumkin.

Mamlakatda sanoat asosiy ishlab chiqarish fondlarini yangilash 2021-2024 yillar ichida 18,1 foizdan 21,8 foizga ko‘paygan bo‘lsa, tog‘-kon sanoati va ochiq konlarda ishlash shu davr ichida 16,9 foizdan 48,4 foizga ko‘paygan bor sektor ularini yangilanish ko‘rsatkichlari umumiy darajada 13,6 foizdan 18,9 foizga yaxshilanish darajasiga kelgan[3].

Tog‘-kon sanoati va ochiq konlarda ishlash bo‘yicha bu iqtisodiy ko‘rsatkich 36,7 foizdan 9,3 foizga kamaygan.

Sanoat ishlab chiqarish tarmoq korxonalarida asosiy ishlab chiqarish fondlarini foydalanish darajasini pasayib borishi inson kapitalidan samarali foydalanishga salbiy ta’sirini o‘sishi hisobiga inson kapitalini ishlatish darajasi samaradorligini pasayishiga olib keladi.

Asosiy ishlab chiqarish fondlarini ishdan chiqish darajasi inson kapitalini kapitallashuv darajasini samaradorligini o‘sib borishiga zid bo‘lgan ishlab chiqarish omili bo‘lib, uni yana asosiy ishlab chiqarish fondlarini o‘z vaqtida innovatsion tarzda yangilab borish inson kapitali unumdorligini o‘sib borishiga olib keladi.

Ishlab chiqarish vositalarini moddiy-texnik ishlab chiqarish jarayonida rivojlanib borishi iqtisodiy o‘sish ko‘rsatkichi inson kapitalini innovatsion tarzda rivojlanib borishiga "zid" ekanligini anglatgan vaqtda uni oldini olish va barqaror etish inson kapitalini innovatsion tarzda kapitallashuvi ishlab chiqarishni samarali va barqaror rivojlanib borishiga olib keladi. Zidlik va "mubolag‘a" kategoriyalari o‘rtasidagi ziddiyatlar ishlab chiqarish nafaqat moddiy, balki insoniy texnik omil ular o‘rtasidagi nisbatlarni ustuvor darajalariga bog‘liq.

Inson kapitaliga bo‘lgan ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar XX-asrning o‘rtalaridan boshlab mehnat resurslarini "ishchi kuchi" tariqasida ularga bo‘lgan ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar tubdan o‘zgargan holda ularga ishlab chiqarish jarayonini tashkil etishning asosiy ishlab chiqarish kuchlari emas, balki ularda insoniy intellektual tarzda inson kapitalini kapitallashuv darajasi asosida ularning mehnatlari asosida ishlab chiqarish jarayonini innovatsion tarzda.. Intellektual bilimlarni o‘sib borishi asosida ishlab chiqarishning moddiy omillarini takomillashtirish asosida ishlab chiqarish tarkibini kengaytirish va tashkiliy matbuot jihatdan innovatsion bazasida iste’molchilar talablarini qondirish bilan bu ishlab chiqarishda iste’mol tovarlariga bo‘lgan talablarni mos innovatsion tovarlar mahsulotlariga bo‘lgan talabni o‘sib borishiga olib keladi va foyda darajasini o‘sib borishini asosiy omili ekanligini tan olinishi inson kapitali tarzida mehnat qiluvchi inson kapitaliga ishlab chiqarishni tashkil etish asosiy omili sifatida emas, ularga bo‘lgan mulk tashkiliy iqtisodiy munosabatlarga hamkorlik munosabatlari deb qaralishga o‘tildi.

Inson kapitali ishlab chiqarish jarayonini barqaror rivojlantirish omili sifatida qaralishi natijasida ularni inson kapitali tarkibida intellektual darajalarini oshirish asosiy hozirgi va erkinlashtirilgan bozor iqtisodiyoti rivojlantirishning asosiy muammosi bo‘lib, tezkor va malakali mutaxassislar tayyorlash asosiy masala bo‘lib qoldi.

Jahon iqtisodiyoti olimlaridan T. Shuls, G. Bekker, E. Denison, Dj. Minsyera, M. Blauga, R. Leynarda va boshqa iqtisodchi olimlar bu masalani iqtisodiyotda o‘rganishga katta hissa qo‘shishgan.

E’tibor bersangiz, Rossiyada esa iqtisodchi olim, akademik S.G. Strulimin XX-asrning XX-yillarida bu inson kapitali ishlab chiqarish taraqqiyotini asosiy omili ekanligini o‘sha paytlardayoq inson kapitalini o‘z rivojlantirishida kapital qo‘shilmalar darajasini oshirishda faqat moddiy bir yo‘nalishi o‘xshashlikka ega bo‘lishini o‘zi uning kapitallashuv darajasini oshirish yetarli emasligini ko‘rsatib o‘tgan.

Insonni kapitallashuvida faqat moddiy soha bo‘yicha mutaxassis bo‘lishini kifoya qilmasligini o‘zi yetarli emasligi va buning uchun inson kapitali turli yo‘nalishlarda ya’ni madaniy jihatdan rivojlangan bo‘lishida, uning mehnat qilishi, zakovat asosi innovatsion ilmiy yangiliklarni kashf etishini, ishlab chiqarish jarayonini takomillashtirib borish uchun zarur bo‘lgan sifat salohiyatiga ega bo‘lishi o‘zining ilmiy va ishlab chiqarish jarayonida yosh mutaxassislarni tarbiyalashda o‘z bilim nazariy va amaliy bilimlari bilan ularga o‘rgatishi amaliy tajribalar bilan yosh mutaxassislarni o‘rgatish inson kapitalini ijod etadi deb hisoblash zarur.

Har qanday inson kapitallashuvida nafaqat madaniyatga ega bo‘lish inson o‘zining kapitallashuvi ustida doimo ilmiy-tadqiqot ishlari, yosh mutaxassislarni tayyorlash va tarbiyalash ishlarida faol qatnashuvni talab etiladi. Inson kapitali kapitallashuvi uni innovatsion tarzda ilmiy qarashlaridir.

Nazariy va amaliy tajribalarni ilmiy iqtisodiyotni samarali rivojlanib borishida o‘z xulosasini qo‘shib borishi kerak.

Inson kapitalini innovatsion tarzda shakllanishi barobarida rivojlanib borishida erishilgan ilmiy natijalar ma’lum bir huquqiy yo‘nalishda sifatli xizmat ko‘rsatishni bozorlarini mahsulot bilan ta’minlanishini kengaytirishga, ularni sifatli va ser-sohalarini mustahkamlash, turli-tuman tabiiy ofatlardan himoya qilishga va barqaror samarali aholini yashashlariga xizmat qilishi zarur deb xulosa qilish mumkin.

Respublikamizda inson kapitalini ifoda etuvchi mehnat resurslari 2021-2024 yillar ichida 19334,9 ming kishidan 20085,2 ming kishiga ko‘paygan. Respublikada yashovchi doimiy aholini mehnatga yaroqli qismi 54 foizni tashkil etadi.

Iqtisodiy faol aholi soni shu davr ichida 14986,7 ming kishidan 15097,9 ming kishiga ko‘paygan. Ularni shaharlardagi soni 7979,4 ming kishidan 8126,4 ming kishiga ko‘paygan bo‘lsa, bu iqtisodiy ko‘rsatkich qishloq joylarida 46,7 foizdan 46,2 foizga kamaygan.

Noaktiv aholining doimiy soni shu davr ichida umumiy soni 4354,2 ming kishidan 4987,3 ming kishiga ko‘paygan.Bu iqtisodiy ko‘rsatkich shaharlar bo‘yicha 2273,2 ming kishidan 2611,7 ming kishiga ko‘paygan bo‘lsa, qishloqlar bo‘yicha esa 2028,0 ming kishidan 2375,0 ming kishiga ko‘paygan. Shu davr ichida ish bilan ta’minlanganlar shaharda yashovchi mehnat resurslari 52,2 foizdan 52,1 foizga, qishloq joylarida esa bu iqtisodiy ko‘rsatkich 47,8 foizdan 47,9 foizga kamaygan [4].

Shu iqtisodiy davr ichida ish bilan bo‘lgan umumiy bandlik darajasi quyidagi 1-rasmda ming kishi hisobida ko‘rsatilgan:

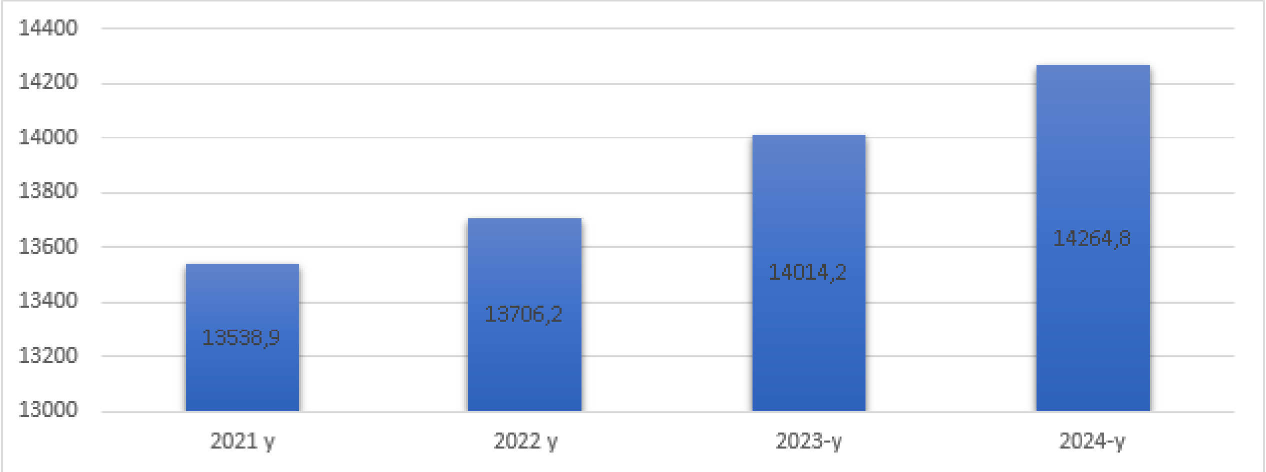

1-rasm. Umumiy bandlik darajasi

Davlat ishlab chiqarish korxonalarida ishlab chiqarishda band bo‘lgan aholining shahar bo‘yicha bandlik darajasi 2530,1 ming kishidan 2604,4 ming kishiga, qishloq joylarida nodavlat ishlab chiqarish korxonalaridagi bandlik darajasi 11008,8 ming kishidan 11657,5 ming kishiga ko‘paygan.

Davlat ishlab chiqarish sohalari dunyosida umumiy bandlik shu davr ichida 18,7 foizdan 18,3 foizga o‘zgargan. Kamchilik. Nodavlat muassasalarida esa 81,3 foizdan 81,7 foizga ko‘paygan.

Lekin milliy iqtisodiyotni samarali va barqaror rivojlanib borishini ta’minlash inson omiliga, inson kapitalining sifati bilan bog‘liqligi, ekanligi asosiy omil sifatida qarash va malakali tarmoqlar yo‘nalishlari bo‘yicha mutaxassis kadrlar tayyorlash masalasiga e’tibor qaratish zarur.

Inson kapitaliga kapitallashuv bo‘yicha katta ishlar amalga oshirilmoqda.

Jumladan, 2021–2024-yillar ichida maktabgacha ta’lim-tarbiya muassasalari soni 7 868 tadan 9329 taga ko‘paydi. Unda tarbiyalanayotgan bolalar soni 1321,4 mingdan 1589,6 mingga ko‘paygan.

Umum ta’lim muassasalari soni 10289 tadan 10 943 taga ko‘paygan. Undagi talabalar soni 6 304,6 mingdan 6 776,3 mingga ko‘paygan. O‘rta maxsus ta’lim muassasalari 827 tadan 845 taga ko‘payib, undagi o‘quvchilar soni 404,5 ming kishidan 428,6 ming kishiga ko‘paygan.

O‘rta maxsus professional ta’lim bo‘yicha tayyorlangan mutaxassislar soni 2021–2025-o‘quv yillari bo‘yicha mutaxassislar soni 23,9 mingdan 186,4 mingga ko‘paygan.

Respublikada oliy ta’lim muassasalari soni shu davr ichida 154 tadan 222 taga ko‘paygan bo‘lsa, ularning filiallari soni 25 tadan 30 taga yetgan. Talabalar soni esa 808,4 mingdan 1 432,8 mingga ko‘paygan. Oliy ta’lim bilim yurtlariga talabalar qabul qilish shu yillar ichida 235,9 mingdan 381,7 mingga ko‘paygan.

Mutaxassislar tayyorlash soni 103,9 mingdan 211,2 mingga ko‘paygan [5].

Yuqori oliy va o‘rta mutaxassislar tayyorlashda shu yillar ichida 564,9 ming o‘quvchilar, shulardan 91,1 mingtasi oliy ma’lumotli mutaxassislar hisoblangan. O‘rta maxsus ma’lumotga ega bo‘lgan talabalar soni 827,0 mingdan 845,0 mingga ko‘paygan.

Oliy ta’lim oliygohlarida qabul qilingan talabalar soni shu to‘rt yil ichida 235,9 mingdan 381,7 ming talabaga ko‘payib, bitiruvchilar soni shu davrda 103,9 mingdan 211,2 mingga ko‘paygan. Shu davrda o‘qishga qabul qilinganlarning 89,5 foizi o‘qishni bitirgan, 10,5 foizi esa bitirmagan.

Respublikada inson kapitalini boyitish darajasini oshirish bo‘yicha 2024-yilda 48 ta madaniyat muassasalari, 48 ta teatr, 138 ta muzeylar, 98 ta konsert tashkilotlari, 14 999 ta kutubxonalar, 138 ta dam olish bog‘lari, hududlar bo‘yicha madaniyat markazlari soni 837 markazlar, 12 223 bosma-taboq (ko‘chma) kitoblar 7,0 mln tirajda nashr ishlari chop etilgan. Kishi boshiga 189,1 chop etilgan ishlar to‘g‘ri keladi.

Davolanish va dam olish sanatoriy va tashkilotlar soni 2021–2024-yillar ichida 671,7 mingdan 792,5 mingga ko‘paygan. Aholiga xizmat ko‘rsatuvchi sport-sog‘lomlashtirish tashkilotlari soni to‘rt yil ichida 367 tadan 403 taga ko‘paygan.

Aholi turar joylarini yaxshilash bo‘yicha 2021-2024-yillar ichida 636,4 ming kv. metrdan 703,8 ming kv. metr uy-joy qurilishi amalga oshirilgan.

Xususiy uy-joylar soni 5 744 764 tadan 5 977 821 taga ko‘paygan. Bir kishiga to‘g‘ri kelgan uy-joy maydoni 18,2 m dan 18,9 m ga ko‘paygan.

Inson kapitalini kapitallashuvi va samaradorligini o‘rganish asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

- Inson kapitalini kapitallashuvi jarayoni uning yashash davridagi dastlabki maktabgacha bo‘lgan muassasalarda va oiladagi tarbiyalanish darajasiga, o‘rta bilim olish va maxsus kasb egallash malakasi bilan bog‘liq bo‘lgan oliy ta’lim muassasalarida mutaxassis bo‘lib shakllanishi, ilmiy-tadqiqot ishlari bilan bog‘liq aspirantura va doktoranturalarda bilim olishi va ishlab chiqarish jarayonida ma’lum muddatlarda kasbiy yo‘nalishda olingan amaliy tajribalar insonni kapitallashuv darajasini o‘sib borishini tashkil etadi;
- Milliy iqtisodiyotda iqtisodiy o‘sib borish ko‘rsatkichlarini o‘sib borishi inson kapitalini kapitallashuv darajasini o‘sib borishi natijasida ishlab chiqarilayotgan ishlab chiqarish xomashyosi bo‘lgan moddiy ishlab chiqarish xarajatlaridan samarali innovatsion tarzda foydalanish inson kapitalini kapitallashuvi bilan bog‘liq;
- Inson kapitalini intellektual darajasini oshirish milliy iqtisodiyot yoki rivojlantirishga ajratilgan investitsiya va ishlab chiqarish xarajatlarini o‘sib borishiga bog‘liq;
- Inson kapitalini kapitallashuv darajasini o‘sib borishi oliy va o‘rta maxsus ta’lim tizimini takomillashtirish va mutaxassislar tayyorlash bozor iqtisodiyoti asosiy qonuni bo‘lgan talab va taklif asosida tayyorlash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Uzbekiston 2021-2022 y Toshkent 2025 y 12-13 betlar
2. Uzbekiston 2021-2022 y Toshkent 2025 y 47 betlar
3. O‘zbekiston sanoati 2021-2024 y. T. 2025 y. 70-71 b.
4. "O‘zbekistonda mehnat va bandlik. 2021-2024-y.y.", 2025-yil, 22-bet, 22, 32-betlar.
5. O‘zbekistonda ijtimoiy rivojlanish 2021–2024-yy. T.: 2025, 142–204-betlar.
6. Qodirov A., Xoshimov P.Z., Mavlanova U.B."Iqtisodiy nazariya", darslik, 1-qism."BOOKMANY PRINT", Toshkent – 2026-y., 433-b.
7. Shishkin A.F."Iqtisodiy nazariya", darslik, 2-kitob.M.: "Гуманитарний издателский сентр ВЛАДОС", 1996-y., 344-b.
8. Gukasyan G.M."Iqtisodiy nazariya"."PITER", 499-b.
9. O‘zbekiston sanoati 2021–2024-yillar.Toshkent: 2025-y., 161-b
10. O‘zbekistonda mehnat va bandlik.2021–2024-yillar.Toshkent:2025-y.,131-b.
11. O‘zbekistonda ijtimoiy rivojlanish.2021–2024-yillar.Toshkent: 2025-y.,234-b